

Specialpedagogik Temaintroduktion

Vi lever i en föränderlig tid som det är vår uppgift att förhålla oss till. Med globaliseringen följer ett ökat omvärldsberoende. Invandringen från konflikt- och katastrofdrabbade länder och kontinenter kräver särskilda insatser i skolan. Den tekniska utvecklingen accelererar med både nya möjligheter och nya problem i kölvattnet. Med nya betingelser kommer situationen för barn, ungdomar och vuxna att se annorlunda ut. En central uppgift för specialpedagogiken idag är att uppmärksamma villkoren för marginaliserade personer och grupper, och att inte väja för de svåra frågorna om hur man kan inrymma alla i inkluderande pedagogiska verksamheter och social gemenskap. Detta är frågor som lätt hamnar utanför »normala» pedagogiska sammanhang. Nya problem och utmaningar kan alltså komma att ställas på forskningsfältet för pedagogik och specialpedagogik inom den närmaste framtiden.

En idé som kom upp i vår grupp var att låta företrädare för disciplinen ge sin syn på den specialpedagogiska forskningen och vad de ser som viktiga framtidsfrågor. I våra diskussioner har det känts som den specialpedagogiska forskningen har tillryggalagt en etapp och att ett nytt steg och nya grepp behöver tas. I detta sammanhang kan även specialpedagogikens vetenskapliga status och dess avgränsning mot andra discipliner, främst då pedagogik, behöva aktualiseras. Vi formulerade utifrån dessa resonemang en inbjudan till företrädare för specialpedagogisk forskning spridda över landets lärosäten, där vi bjöd in till en diskussion om specialpedagogikens viktiga framtidsfrågor och specificerade mot den bakgrunden fyra frågor:

- Vilka är de viktigaste landvinningarna som den specialpedagogiska forskningen har gjort hittills?
- Var står den specialpedagogiska forskningen idag?
- Vilka är de viktigaste framtidsfrågorna?
- Hur ska vi gå vidare?

Fyra forskare inom det specialpedagogiska forskningsområdet har lämnat bidrag till detta temanummer av *Pedagogisk Forskning i Sverige*: Ann Ahlberg vid Göteborgs universitet, Claes Nilholm vid Högskolan i Jönköping, Jerry Rosenqvist vid Högskolan i Kristianstad samt Rolf Helldin vid Lärarhögskolan i Stockholm. Artikelförfattarna representerar olika lärosäten med geografisk spridning över landet.

När det gäller de frågor som vi var intresserade av, visade det sig att samtidigt med planeringen av detta specialnummer skulle liknande frågor behand-

las i en workshop initierad av Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté (UVK). Denna workshop resulterade i en nyligen publicerad rapport (*Reflektioner kring specialpedagogik – sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna*. Vetenskapsrådets rapportserie, 5:2007). Vi tolkar detta som att diskussionen om specialpedagogisk forskning är högaktuell. De frågor som tas upp i Vetenskapsrådets rapport behandlar emellertid specialpedagogiken som vetenskaplig disciplin i större utsträckning än de frågor vi ställt ovan, vilka mer riktar sig mot specialpedagogiska framtidsfrågor och utmaningar.

Vi var inte nöjda med uttrycket »landvinningar», men kunde inte komma fram till ett bättre begrepp. Så här i efterhand kan vi konstatera att just detta ordval bjudit på ett utmärkt tillfälle för reflektioner i Nilholms artikel, där han diskuterar problem och faror som kan ligga i tal om landvinningar. Nedan belyser vi några av de centrala teman som berörs i presentationerna.

I genomgången av viktiga landvinningar och nuläget för den specialpedagogiska forskningen har författarna valt olika fokus i sina texter. Rosenqvist gör en historisk tillbakablick där han visar hur synen på personer med olika typer av funktionshinder och deras möjligheter för deltagande i samhällslivet förändrats. Han ifrågasätter nyttan och värdet av kategorisering och särskiljande åtgärder för elever i skolan utifrån de stigmatiserande och exkluderande effekter som forskningen påvisat.

Nilholm gör en internationell utblick och försöker bestämma viktiga landvinningar genom en analys av inflytelserika artiklar ur amerikanska specialpedagogiska tidskrifter. Ahlberg diskuterar kunskapstillskott som den specialpedagogiska forskningen bidragit med utifrån ideologi, verksamhet och forskning. Med utgångspunkt i Frasers teori om motsättningen mellan en kulturellt grundad »erkännandepolitik» och en ekonomiskt grundad radikal omfördelningspolitik, tecknar Helldin en komplicerad bild av möjligheterna att förändra villkoren för marginaliserade grupper i skolan.

Inkludering, social rättvisa och delaktighet är begrepp som ses som centrala och samtliga författare förefaller vara överens om att betrakta dessa begrepp som betydelsefulla för den specialpedagogiska forskningen. Ett relationellt eller kritiskt perspektiv, att se individers svårigheter som något som definieras, skapas och utspelar sig i ett sammanhang, i en kontext, berörs av samtliga författare och skulle kunna betraktas som en vetenskaplig landvinning. Inom detta perspektiv rymms emellertid, framhåller Ahlberg, många olika teoretiska ansatser.

Det framgår vidare av samtliga bidrag att specialpedagogiken är inskriven i ett politiskt sammanhang och att utbildningspolitiskt satta villkor även påverkar forskningen. Förhållandet till de normativa inslagen i den specialpedagogik som följer av detta och konsekvenser för forskningen berörs på olika sätt i artiklarna.

Vilka framtidsfrågor lyfts då fram? I samtliga bidrag tydliggörs behovet av praxisnära forskning, bland annat med avseende på hur det är möjligt att skapa inkluderande praktiker. Nilholm menar att aktionsforskning är en väg att närma sig den politiska dimensionen av den specialpedagogiska praktiken och Ahlberg påtalar att aktionsforskning bör kombineras med ideologikritisk

forskning. Helldins tillämpning av Frasers analys av motstridiga samhällsintressen och kraftfält på skola och specialpedagogik visar emellertid att frågan om insatser för missgynnade grupper är komplicerad. Den pedagogik som gynnar radikal transformation av orättvisa system och verkar mot framtiden, menar Helldin är en dekonstruerande pedagogik.

Forskning om situationen för olika »problemgrupper» framhålls av Nilholm som betydelsefull, där han menar att lokala teorier behöver utvecklas för olika problem och interventioner. Även Ahlberg framför behov av teoriutveckling, delvis för att stärka specialpedagogikens identitet, samt för etableringen av nya perspektiv. Deltagarperspektivet behöver till exempel ytterligare belysas, både på samhällelig nivå såväl som relaterat till konkreta kontexter.

Författarna efterlyser slutligen en konstruktiv dialog mellan företrädare för olika perspektiv inför förnyelsen av den specialpedagogiska forskningen. Trots att utgångspunkten är relationell, påtalar man betydelsen av att dra nytta av forskning utifrån andra perspektiv för att belysa delasppekter inom det specialpedagogiska området. Att skapa arenor för möten mellan forskning och praktisk verksamhet lyfts också fram som centralt för den fortsatta utvecklingen av det specialpedagogiska forskningsfältet.

De fyra artiklarna bidrar med flera klagöranden och positionsbestämningar av nuläget för specialpedagogisk forskning, samt ger riktningsskildringar och pekar ut angelägna forskningsuppgifter inför framtiden. Men känslan kvarstår ändå att specialpedagogiken står inför nya och viktiga utmaningar till följd av de omvälvande förändringar som sker i omvärlden. Kanske behöver problemens horisont vidgas och även införliva förhållanden utanför skolan.

Avslutningsvis hoppas vi detta specialnummer ska tjäna som en upptakt till en diskussion om vilka frågor som pedagogisk och specialpedagogisk forskning ställs inför av vår tids samhälleliga förändringar.

Inger Berndtsson
Göteborgs Universitet

Bengt Persson
Högskolan i Borås

Eva Ullstadius
Göteborgs Universitet